

BAĞLAM DAN İŞLEVE, EFSANEDEN ARGOYA “PAMUKTA YATMAK”

Sait SAYAR*

Öz: Genel dile intikal etmediği hâlde dar sahalarda kullanılan kalıp sözler vardır. Bunlar, atasözleri, deyimler, argo gibi adlandırmalarla halk biliminin inceleme konuları arasında yer almaktadır. Sivas’ın Yıldızeli ilçesine bağlı Karalar köyünde kullanılan “*pamukta yatan*” sözü de mahiyeti ve bağlamı bakımından argo ve gizli dil niteliklerine uygun bir örnektir. Sözü kökeni, yöredeki Tepesidelik adlı dağ ve vaktiyle bu dağdaki mağarada yaşadığına inanılan Ermeni papazlarıyla ilgili efsanelere dayanmaktadır. “*Pamukta yatan*” sözü mit, efsane ve tarihî olaylarla ilişkileri itibarıyla halk bilimi açısından önemli sonuçlar ortaya koyabilecek mahiyettedir. Bu çalışmayla Karalar köyünden derlenen sözün uzak ve yakın bağlamlarının ortaya konulmasıyla işlevlerinin gösterilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada derleme ve gözlem yöntemleri kullanılmıştır. Ürün, bağlamı içinde gözlemlenmiş ve derlenmiştir. Gözlem ve derlemeler Karalar köyüyle sınırlı tutulmuş, Tepesidelik adlı dağa komşu diğer yerleşim yerlerinde çalışma yapılmamıştır. Neticede “*pamukta yatan*” sözünün sahada küfür amacıyla kullanıldığı görülmüştür. Sözü hem argo hem de gizli dil özelliği taşıdığı sonucuna varılmıştır. “*Pamukta yatan*” sözünün mit, efsane ve tarihî olaylarla yakından ilişkili olarak; bilgilendirme ve rahatlatma gibi işlevleri gerçekleştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: argo, bağlam, efsane, işlev, mit, pamukta yatan.

FROM CONTEXT TO FUNCTION, FROM LEGEND TO SLANG “LYING IN COTTON”

Abstract: There are structures that are used in narrow areas although they are not transferred into general language. These are among the subjects of the study field of folklore nameslike proverbs, idioms and slang. The word “*lying in cotton*” used in Karalar Village of Yıldızeli County of Sivas is an example of slang and hidden language in terms of its nature and context. The origin of the word dates back to the legends about the mountain in the area which is called “Tepesidelik” and about the Armenian priests who were believed to have lived in the cave on this mountain. The word “*lying in cotton*” can show important outcomes in terms of its relationship in folklore with its relations with myths, legends and historical events. With the present study, the purpose was to show its functions by revealing the distant and close contexts of the word that was compiled from Karalar Village. The Compilation and Observation Methods were used in the study. It was observed and compiled in the product context. The observations and

ORCID ID : 0000-0002-5310-0094

DOI : 10.31126/akrajournal.641033

Geliş tarihi : 31 Ekim 2019 / Kabul tarihi: 15 Aralık 2019

*Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

compilations were limited with Karalar Village, and no studies were conducted in other settlements near the mountain called Tepesidelik. As a result, it was determined that the word “*lying in cotton*” was used for blasphemy in the field. It was concluded that the word has both slang and secret language features. It was also concluded that the word “*lying in cotton*” is closely related to myths, legends and historical events and that it performs functions like information and relaxation.

Key Words: slang, context, legend, function, myth, lying in cotton.

1. Giriş

Sözlü anlatım türlerinde tarihî olayların yansımalarını bulmak mümkündür. Herhangi bir sözlü anlatım türü, üretildiği devir ve topluma ayna tutar. Anlatıldığı devrin kültürü hakkında dinleyici ve okuyucuya bazı fikirler verir. İçinde toplumların kültürel unsurlarıyla ilgili bilgilerin olduğu bir anlatma, dikkatli incelemeler neticesinde devirlerinin tarihî gerçeklikleri hakkında da çeşitli kanaatlerin oluşmasını sağlar. Bazen de tarihî bir gerçeklik sözlü kültür ortamında yoğrulmuş bir sözlü anlatım türünü besleyen kaynağa dönüşebilmektedir.

Gerçekte yaşanmış olaylarla anlatı türleri arasındaki ilişkinin bağlayıcı ögesi dildir. Dil, tarihî tecrübelerin neticesinde doğduğu ve kullanıldığı coğrafyaların rengini alarak anlama ve anlatmaların vasıtası olur. Her insanın dille alakasını gösteren bu özelliğinin yanında dil, herhangi bir bilgi alanının üretilmesi, üretilenlerin aktarılması ve korunması (Yazoğlu, 2002: 25) gibi işlevlere de sahiptir. Dil, insanın temel özelliklerinden biri olduğu için halk biliminin önemli konuları arasında yer almaktadır. Anlatı türlerinin dile dayanmasının yanında dilin kendisi de doğrudan halk biliminin meşgul olduğu konulardan birisidir. Bu nedenle dil hakkında da çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

Halk bilimiyle ilgili yapılan ilk çalışmalarda “*Halk Dili*” genel başlığı altında ağızlar, bilmeceler, atasözleri, deyimler, özel diller, argo (Tan, 1985: 110) gibi alt başlıklar, çalışma alanları olarak belirlenmiştir. Halk bilimcilerin en çok meşgul oldukları konular arasında anlatı türlerinin yer alması, bu türlerin dile dayanması itibarıyla de dil, halk bilimi çalışmalarında çok önemli bir yer tutmaktadır.

Çalışmamızın konusunu Sivas’ın Yıldızeli ilçesine bağlı Karalar köyünden derlenen “*pamukta yatan*” sözü ve bu sözün dayandığı “*Tepesidelik Dağı Efsanesi*” teşkil etmektedir. Çalışmada bağlam ve işlev merkezli bir yöntem uygulanarak “*pamukta yatan*” sözünün yakın ve uzak bağlamı içinde hangi işlevleri gerçekleştirdiği gösterilmeye çalışılacaktır. Sözün olduğu bağlamın tarihî olaylarla, mit ve efsanelerle ilgisi ortaya konulmak suretiyle sahada, halkın gündelik hayatındaki kültürel derinliğinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Çalışmada doğal gözlem metodu ve derleme metodlarından yararlanılmıştır. Yapılan gözlemler sonucunda köy halkından özellikle altmış yaş üstü kişilerin

kızgınlık anlarında birbirlerine sövgü maksatlı olarak “*pamukta yatan*”, *pamukta yatanın çocuğu*”, “*pamukta yatanın tohumu*” gibi sözler söyledikleri görülmüştür. Daha sonra bu sözlerle ilgili derlemeler yapılarak sözün kaynağı hakkında bilgiler elde edilmiştir. Muhitin en yüksek zirvesi olan Tepesidelik adlı dağ etrafında oluşan efsanelerin halk dilinde kullanılan bu sözlere kaynaklık ettiği belirlenmiştir. Buradan hareket edilerek günlük hayatta kullanılan bir sözün mitolojik kökeninin belirlenmesi amaçlanmıştır. Böylece mitlerden sonraki anlatı türlerinin mitleri yaşatma işlevini üstlenmesi gösterilmek istenmiştir.

“*Pamukta yatan*” sözünün yörede eskiden yaşamış Ermenilerle ilgisi bulunmaktadır. Bu ilgiden dolayı sözün günlük dilde kullanılmasının Ermenilerle ilgili olarak yerel hafızayı canlı tutması işlevini üstlendiği örneklendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışma, Karalar köyünde yapılan derlemelerle sınırlı tutulmuştur. Çalışmanın sahanın tarihî, coğrafi ve kültürel tanıtımına katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Benzer çalışmaların yapılmasıyla da gerek anlatı türleri arasındaki, gerekse tarihî olaylarla anlatı türleri arasındaki ilişkilerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlanacaktır.

2. Sahaya Dair Bilgiler

Gözlem ve derlemelerin yapıldığı saha Yıldızeli'nin Karalar köyüdür. Köyün ne zaman ve kim tarafından kurulduğuna dair kesin bir bilgi yoktur. Mevcut ören yerleri ve tarihî sit alanlarından köydeki yerleşimin çok eski devirlerden beri var olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynak kişiler köyün adıyla ilgili olarak şu bilgiyi vermişlerdir: Eskiden köyde Ermeniler de yaşarmış. Bir zamanlar Ermenilerle Müslümanlar savaşımaya başlamış. Köydeki Müslüman erkekler topluca ava gittikleri bir zamanda ormanda Ermeni erkekleriyle savaşmışlar. Köyde de Müslüman kadınlarla Ermeni kadınları savaşmış. Bundan dolayı köyün adı önce “*Karılar Savaşı*” konulmuş. “*Karılar*” adı zamanla “*Karalar*” olarak değişmiş (KK. 1).

Karalar köyü, Yıldızeli'nin batısındadır. Köyün batısında Akdağmadeni, güneyinde Şarkışla, kuzeyinde Yavru beldesi ve doğusunda Yolkaya köyü yer alır. Köy, Akdağların eteğinde kurulmuştur. Kaynak kişilerin aktardıklarına göre Karalar köyü, civardaki en eski köylerden birisidir. Köydeki Müslüman yerleşmeleri Anadolu'nun ilk fetih yıllarına dayanmaktadır. Köyün türbesinde metfun kişilerin, Anadolu'nun Türklerce ilk fethedildiği yıllarda gelip şehit düşen alperenlerden olduğuna inanılmaktadır (KK. 2). Türbede bulunan sancak aleminde 1277 tarihi kayıtlıdır. Köyde 1915 Ermeni tehcirine kadar Ermeni nüfusun varlığı da bilinmektedir. Şemsi Sayar, 1986 yılında ölen

kayınvalidesinin, zaman zaman “*Güccük müyük, Mariklerin¹ gittiğini biliyoh.*”² dediğini aktarmıştır (KK. 3). Sayar’ın kayınvalidesi gibi o günleri yaşamış başka kişiler de kendi yakınlarına çeşitli hikâyeler anlatmıştır.

3. Sövgü Sözü, Gizli Dil veya Argo Olarak “Pamukta Yatmak”

Sahada yapılan gözlemlerde yaşları altmışın üzerinde olan kişilerce sövgü amacıyla “*pamukta yatan*”, “*pamukta yatanın çocuğu*”, “*pamukta yatanın tohumu*” gibi sözlerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu sözlerin daha çok kadınlar ve müstehcen sövgü sözlerini kullanmak istemeyen erkekler tarafından kendilerine maddi bir zarar verilmesi durumunda kullanıldığı görülmüştür.

Bağlam içinde söz sövgü amacıyla kullanılmaktadır; fakat sözü yalnız bir sövgü sözü olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır. Sövgü sözlerini argo ve gizli dille ilişkili olarak ele alan çalışmalar mevcuttur. Bu ilişki kavramların kapsam ve kullanım alanlarının yakınlığından kaynaklanmaktadır (Aktunç, 1998: 16). Argo, herhangi bir grubun ortak dildeki kelimelere farklı anlamlar vermesi suretiyle kullanması (Arslan, 2015: 197) olarak tanımlanabilir. Gizli dil, herhangi bir grubun çeşitli amaçlarla anlamını ancak kendilerinin bilebileceği şekilde kullandıkları dildir. Sövgü sözleri dilde çok yaygın olmalarına karşın genellikle argo içinde bir bölüm olarak ele alınmıştır (Akar, 2014: 29).

“*Pamukta yatan*” ifadesi, yapısı ve bağlamı dikkate alındığında dilin alt alanlarından olan sövgü sözü, gizli dil ve argo tanımlarının hepsine de uygunluk göstermektedir. Argonun temelde özel ve gizli bir dil olması ve bünyesinde sövgü sözlerinin de bulunabilmesi (Arslan, 2015: 201, 202) nedeniyle “*pamukta yatan*” sözü çalışmamızda argo olarak nitelendirilmiştir.

Argonun oluşum sebepleri ve kullanım bağlamlarına dair yapılan tespitler “*Pamukta yatan*” sözünü anlamlandırmak için çeşitli imkânlar sağlayacaktır. Aktunç’a göre argo, mevcut kültürlere karşı genel düşünce, eleştiri ve katkıları (Aktunç, 1998: 20) içermektedir. Argo, kullanıcılarının psikolojik, sosyal ve kültürel hayatlarından izler taşır. Çalışmanın konusunu teşkil eden sözün sosyal, psikolojik ve kültürel bağlarını anlayabilmek ve buradan kullanıcıları hakkında değerlendirmeler yapabilmek için sözün kullanım bağlamının bilinmesi yeterli olmayacaktır. Sözün “*uzak bağlamı*” diye adlandırabileceğimiz, tarih ve coğrafyayla ilgili bilgilere de ihtiyaç duyulmaktadır.

4. Efsaneden Argoya “Pamukta Yatmak”

Sözlü anlatım türlerinin bazıları, tarihî hadiseler etrafında teşekkül etmiştir. Bu türlerden biri olan efsaneler de bazı tarihî olayların oluşumlarına ışık tutmakta ve onu üretenler tarafından tarihî bir gerçeklik olduğuna inanılmaktadır

1. Yörede “Marik” adıyla Ermeniler kastedilmektedir.

2. Küçük müyüz, Mariklerin gittiğini biliyoruz.

(Kaya, 2007: 303). Bu inandırıcılık efsanelerin gerçekte olmuş bir olay gibi ağızdan ağza yayılan bir tür (Bayat, 2005: 111) olmasını sağlamıştır. Tarihî olayların efsaneleşmesine verilebilecek bir örnek de Sivas'ın Yıldızeli ilçesine bağlı Karalar köyü sınırları içinde bulunan “Tepesidelik” adlı dağın efsanesidir.

Tepesidelik Dağı Karalar köyünün güneyinde yer alır. Yörenin en yüksek zirvesidir. Dağın zirvesine yakın bir noktada iki girişi olan bir mağara bulunmaktadır. Mağaranın devamında ne olduğuyla ilgili kesin bir bilgi yoktur. Dağ, yörenin en yüksek zirvesi olması ve tepesinde bulunan mağarası nedeniyle ilgi odağı hâline gelmiştir.

Kaynak kişilerden edinilen bilgiye göre yukarıda açıklaması yapılan “*pamukta yatan*” sözü bu dağ etrafında oluşan efsanelere dayanmaktadır. Efsaneye göre bir zamanlar Tepesidelik Dağı'ndaki mağaranın içinde papazların yaşadığı odalar vardır. O devrin insanı çok zengindir. Hatta papazlar altın karyolalara döşenmiş pamuk yataklarda yatarlar (KK. 2). Tepesidelik Dağı'yla ilgili bir başka anlatıya göre dağın zirvesindeki mağaraya bırakılan kozalaklar uzak mesafelerdeki yerlerden çıkmaktadır. Köyün kuzeyinde Karalar Çayırı civarında Kozaklıpınar adlı bir su kaynağı bulunmaktadır. Kaynağa, içinde çam kozalaklarının olması nedeniyle bu ad verilmiştir. Kaynağın içindeki kozalakların Tepesidelik Dağı'ndaki mağaraya atılan kozalaklar olduğuna inanılır. Kozaklıpınar'la Tepesidelik Dağı arasında 10 km kadar bir mesafe vardır (KK. 2).

Sahada birinci efsaneye konu olan papazların, 1915 yılında köyden göç eden Ermeni papazları olduğuna inanılsa da efsanenin çok daha eski devirlerde köyde varlık göstermiş Hristiyanlara dayandığı söylenebilir. Herhangi bir efsaneye konu olan olayın hatırası zayıfladıkça efsanede anlatılanlar yeni kişi veya olaylara mal edilmeye başlanır yahut daha önceden oluşan bir efsane başka efsanelere kaynaklık edebilir (Sakaoğlu, 1980: 7). Bu efsanede mağarada yaşayan papazlarla ilgili anlatılanlar da çok eski zamanlarda olmuş, sonraki dönemlerde yaşananlarla birleştirilmiş olabilir. Tarihî bilgilere göre yöredeki Ermeni varlığı çok eski devirlere dayanmaktadır. Yıldızeli ve çevresinde Bizans orduları ve Ermeniler arasında kanlı çatışmalar yaşanmıştır (www.yıldızeli.gov.tr). Tarihî bilgiler efsaneye besleyen birer olay olarak kulaktan kulağa aktarılmış ve Tehcir devrine kadar yörede yaşayan Ermenilerin hatırası olarak zamanımıza kadar gelmiştir.

Papazların ulaşımı zor bir dağ zirvesindeki mağarada yaşamaları Hristiyanların, Anadolu'nun başka bölgelerinde Roma İmparatorluğu'nun takibinden kaçmak için yaptıkları yer altı şehirlerini (www.aksaray.ktb.gov.tr) hatırlatmaktadır. Hristiyanlığın “Pavlikan” diye adlandırılan mezhebine mensup Hristiyanlar Roma İmparatorluğu tarafından şiddetli bir şekilde cezalandırılmış ve

binlerce Pavlikan, Sivas ve çevresinde öldürülmüştür (Gökbel, 2004: 65-66). Roma zulmünden korunmak isteyen Hristiyanlar, kendilerine yer altı şehirleri yaparak yaşamlarını buralarda sürdürmüşlerdir. Canlarını kurtarmak için mağaralara sığınan kişilerin varlıklı olmaları mümkün olmayacaktır. Bu nedenle “*pamukta yatan*” sözüne kaynaklık eden ve yukarıda anlatılan efsanedeki altın karyolalarda yatan papazların Roma İmparatorluğu’nun zulmünden kaçan papazlar olamayacağı sonucuna varılabilir. Altın karyolalarda yattıkları söylenen zengin papazlar, yörede daha sonra yaşayan Ermenilerden dolayı efsaneye karışmış bir unsur olmalıdır. Sahada, 1915 yılına kadar yörede yaşamış olan Ermenilerin genel olarak çok zengin oldukları da anlatılmaktadır (KK. 4). Bütün bu anlatılanlar göstermektedir ki efsanenin aslı yöredeki ilk Hristiyanlara aitken bünyesine daha sonraki kültürlerden yeni unsurlar eklenerek günümüzdeki şeklini almıştır.

Günümüzde de Tepesidelik Dağı’nda sonunda ne olduğu bilinmeyen bir mağara bulunmaktadır. Yer yer defineciler kaçak kazılar yapsalar da mağaranın sonuna henüz ulaşamamıştır. Ancak efsanede anlatıldığı üzere mağaranın sonunda bir yer altı yerleşimi olması muhtemeldir.

Tepesidelik Dağı’nın altındaki yaşamın halk dilinde bir argoya kaynaklık etmesi meselesi de şöyledir: Karalar köyünde “*pamukta yatan*”, “*pamukta yatanın çocuğu*” (KK. 2) gibi sözler sövgü sözü olarak kullanılmaktadır. Bu sözler yöre insanın Ermenilere karşı olumsuz bir tavır içinde olduğunu göstermektedir. Günümüzde bu kullanım yaygınlığını yitirmiştir. Yaşları ortalama altmışın üzerinde olanların dilinde canlı bir şekilde yaşayan söz, gençler arasında kullanılmamakta; ancak söylendiğinde bir efsane olarak hatırlanmaktadır.

5. Bağlam ve İşlev Yönüyle “Pamukta Yatmak”

Gerçek olduğuna inanılan efsane olaylarının onu anlatanların dünyasında önce inanmayla ilgili olarak bir işlev görmesi gerekmektedir. Efsane anlatıcıları ve dinleyicileri onun gerçek olduğuna inanırlar (Kaya, 2009: 302-303). İnsanlar varlığını veya sebebini bilmediği olay, varlık ve durumlar karşısında çeşitli anlatılar var ederek onlara inanmaya başlar. Efsaneler, insanların tarih ve coğrafya alanlarında edinmek istedikleri bilginin asgari düzeyine karşılık gelir (Boratav, 2016: 113-114). Bu özellikleri efsanelerin insanların inanma, bilgi edinme ve merak duygularını tatmin etme gibi işlevleri gerçekleştirdiğini gösterir. “*Pamukta yatan*” argosunun temelinde bir sövgü işlevi üstlendiği açıktır. Bu işlevinin yanında coğrafya ve tarihle ilgili bilgilendirici işlevleri olduğu da söylenebilir. Bir anlatının yalnız bir efsane olarak kalmaması, halk dilinde yaygın bir argoya kaynaklık etmesi, efsanenin ve kullanılan argonun daha başka işlevleri de üstlendiğini gösterecek mahiyettedir.

Söz konusu efsane ve argonun işlevlerini tespit edebilmek için hem efsane- nin hem de argo olan sözün bileşenlerini iyi belirlemek gerekmektedir. Argo olarak kullanılan sözle efsane arasında organik bir bağ söz konusudur. Efsane, argoya kaynaklık etmektedir. Efsane unsurlarının belirlenmesi efsaneyle argo- nun bağlamı ve işlevleriyle ilgili sonuçlar verecektir.

Efsanenin temel unsurları: Dağ, mağara ve Ermeni papazlarının yaşamları- dır.

Dağların mitolojik bir öge olarak Türk düşüncesinde çok önemli bir yere sahip olması, işlenen efsanedeki Tepesidelik adlı dağın yöre halkının hayatında çeşitli inanışlara konu olmasını açıklayacak mahiyettedir. Yücelik sembolü olan dağlar, Türk tasavvurunda Tanrı'ya en yakın mekânlar olarak kabul edil- mektedir (Bayat, 2006: 51). Yörenin en yüksek zirvesi olan Tepesidelik adlı dağ, kutsallık vasıflarını yitirmiş olsa da günümüzde çeşitli anlatılarda etkisini göstermeye devam etmektedir.

Ögel'in de belirttiği gibi Türk kültüründe mitolojik çağın kapanmasıyla bir- likte dağ kültürüyle ilgili değişimler yaşanmıştır. Neticede dağlar artık gerçek vasıflarıyla ele alınır olmuştur (Ögel, 2006: 423).

Dağların mitolojik devirlerdeki işlevleri tarihî süreç içinde çeşitli değişim ve dönüşümler geçirmiştir. Değişim ve dönüşümler yeni inanış ve coğrafya- larda geçmişle inanç ve kültür bağının kurulmasını sağlamıştır. Ögel'in yuka- rıda aktardığımız ifadesinde belirttiği gibi mitolojik çağ kapanmış olsa bile gü- nümüz anlatıları ve günlük hayat içindeki uygulamalarda çeşitli mitolojik un- surlar sinmiş bir şekilde tesirini sürdürmektedir. Dağ zirvelerinin mitolojik çağlardan günümüze mitolojik bir unsur olarak etkinliği iki şekilde devam et- mektedir: Birincisi, dağ zirveleri üzerinde bir ulu kişinin mezarının olmasıyla mitolojik devirlere bağlanmaktadır. Bu dağ zirveleri üzerlerinde yatan kişilerin adlarıyla anılmaktadır. Sivas ve çevresinde bulunan Karababa, Abdal Baba, Celi Baba, Kevgir Baba³ gibi dağlar bu bakımdan örnek olarak verilebilir. Dağ zirvelerinin bir ulu kişi adıyla kutsal kabul edilmesi, dağların mitolojik devir- lere Tanrı'yla bağı olduğuna inanılmasının İslam potasında eriyerek yeniden şekillenmesinin bir sonucudur. Dağ zirvelerinde yattığına inanılan kişiler, er- miş veya çeşitli cenklerde şehit olmuş önemli kişiler olarak kabul edilir. Gü- nümüzde dağlar artık Tanrı'nın mekânı olarak kabul edilmese de Tanrı'nın dostları olarak kabul edilen kişilerin mekânı olmuştur. Bugün Anadolu'nun çe- şitli yerlerindeki dağlar, zirvelerinde bulunan türbeler sayesinde kutsallık özel- liklerini devam ettirmektedir (Irmak, 2018: 900).

Dağların mitolojik devirlerin bakiyesi olan inanışları yansıtmasının ikinci biçimini de dağlarla ilgili anlatılarda bulmak mümkündür. Tepesidelik

3. Sivas ve civarındaki yüksek dağlarda bulunan yatırlarla ilgili bk. (Kaya, 2009: 1-25).

Dağı'nda papazların yaşadığına dair anlatılar, farklı dinlerin mensubu olan ulu kişilerin dağlarla olan münasebetlerini göstermektedir. Geçmişte Hristiyanların Tepesidelik adlı dağda bulunmuş olmaları, bu dağın Müslüman bir ulu kişiye bağlanmasına da engel olmuş olabilir. İki şekilde de dağ, din adamları, veliler veya şehitlerle kutsala bağlanmaktadır. Bu özellik dağlarla ilgili eski mitolojik kabullerin sonraki anlatılarda tesirini sürdürdüğünü göstermektedir.

Tepesidelik adlı dağ yöre halkının dünyasında zirvesindeki mağara nede-niyle de özel bir yere sahiptir. Dağ kültürünün toplum hayatındaki yerine benzer bir durum da mağaralarla ilgili olarak varlığını sürdürmektedir. Mağaranın bir kültür olarak tesiri çeşitli şekillerde devam etmektedir. Mağaralar genel olarak Türk düşüncesinde önemli bir kültür olarak çeşitli işlevler üstlenmiştir. Mağaralar, fiziksel ve kutsal yönüyle insanları barındıran, koruyan mekânlar olmalarının yanında taşıdıkları bilinmezliklerle başka dünyalara açılan bir geçit olarak (Çetindağ, 2019: 44) halk muhayyilesindeki etkisini sürdürmektedir. Tepesidelik Dağı'nın mağarası içinde bir zamanlar papazların yaşamış olduğuna inanılması yöre halkının inanç dünyasında mağaraya dair inanmaların etkisini devam ettirdiğini göstermektedir. Bu da Tepesidelik Dağı'yla ilgili efsane ve bu efsaneden kaynaklanan "*pamukta yatan*" sözünün mitolojik köklerini göstermektedir. Efsane ve argo uzak bağlamlarda teşekkül ederek bugüne kadar gelmiş ve kullanıcılarının kişileri arası ilişkilerinde icra edilmeye devam edilmektedir.

Söz konusu efsane ve argo sözün bağlamı, sahada varlık göstermiş eski kültürlerden günümüze kadar devam eden bir süreci göstermektedir. Süreç içinde efsane bir kültürden diğerine nakledilmiş, sonunda da argo olarak kullanılan bir söze kaynaklık etmiştir.

Mitten efsaneye, efsaneden argoya doğru gelişen bu sürecin hangi işlevlere bağlı olduğunu anlayabilmek için hem genel olarak anlatı türlerinin hem de örnek efsane ve argo kullanımının işlevlerinin belirlenmesi gerekmektedir. İnsanların ilk anlatıları olduklarına inanılan mitlerin (Bayat, 2007: 12) çeşitli inanmaların konusunu oluşturması onların etki alanını da gösterir. Toplumun inanç ve düşünce dünyasında çok etkili olan mitlerin başka anlatı türleri içinde çeşitli düzeylerde varlıkları devam etmektedir. Başka anlatı türleri içinde mitlerin varlık göstermeye devam etmesi onları üreten düşünce ve muhayyilenin mitlerin yok olmasına karşı aldığı bir tedbir olarak görülebilir. Böylece mit yeni bir anlatı içinde yaşamaya devam ederken mit devirlerinde icra ettiği işlevleri de devam etmektedir. Örnek anlatı ve argonun odağındaki Tepesidelik adlı dağ ve "*pamukta yatan*" sözü kendi işlevlerini gerçekleştirirken bir yandan da mite ait işlevleri de gerçekleştirmektedir. Yöredeki en yüksek dağ ve bu dağdaki mağara, mitoloji sayesinde bir inanca bağlanmıştır. Bu inanç mitolojik bir işlevdir. Mitlerin kullanıcılarına varlık veya durumların menşelerine

dair kazandırdığı bilgiler, varlık veya olayların mitin sahiplerince kontrol edilebileceğini göstermektedir (Seyidoğlu, 2005: 22). Tepesidelik Dağı ve üzerindeki mağaranın sindiği efsane içinde dağ ve mağaranın kökeniyle ilgili olmasa bile çok eski devirlerde buraların kime ait olduğuna dair bilgiler yer almaktadır. Halkın düşünce dünyasında kutsalla bağı olan yüksek dağlar Tepesidelik örneğinde olduğu gibi başkalarıyla ilişkili olarak kabul edildiği için bu dağ, günlük hayat içinde herhangi bir korku ve çekinmeye sebep olmamaktadır. Hâlbuki halkın kendisiyle bağı olduğuna inandığı benzer mekânlar onun inanç dünyasında çeşitli şekillerde yansımaları bulmaktadır. Bu mekânlar insanların korkmasına ve çekinmesine sebep olmaktadır. Özellikle üzerlerinde ulu kişilerin, yarıtların olduğuna inanılan dağlar çeşitli hastalıkların tedavisi için veya bazı dinî törenlerin icrası için ziyaret edilmektedir.⁴ Sahada Tepesidelik adlı dağ etrafında çalışmamıza konu olan efsaneden başka bir inanç veya uygulama oluşmamıştır. Yörede Hristiyan varlığının yakın zamanlara kadar devam etmesi nedeniyle anlatılanlar İslami bir renge de dönüşmemiştir.

“*Pamukta yatan*” sözünün mit ve efsaneyle bağlantılı olarak uzak bağlamlarda, günlük hayatta bir sövgü sözü olarak kullanılmasıyla da yakın bağlamlarda önemli işlevlere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu işlevlerden birisi de kültürel birikimin ve sözlü hafızanın aktarımıdır. Folklor ürünlerinin karakteristik işlevlerinden olan kültürel onaylama ve eğitim (Bascom, 2010: 79, 80), hem söz konusu efsane hem de argo söz için geçerlidir. Önceki bölümlerde belirtildiği gibi sahamızda 1915 Ermeni Tehciri’ne kadar yerleşik olan Ermenilerle Müslüman ahali arasında çeşitli çatışmalar yaşanmıştır. Olaylar tarihî gerçeklik olarak rivayet edilmesinin yanında sövgü amacıyla kullanılan bir söz içinde de yaşamaya devam etmektedir. Başta Ermeniler olmak üzere diğer gayrimüslim unsurlar bağlamında çeşitli sövgü sözleri genel dile intikal etmiş durumda⁵ olsa da “*pamukta yatan*” sözü, yalnız çalışma sahamızda halkın bilinçaltında Ermenilere karşı var olan olumsuzluğu yansıtmaktadır. Sözün bir sövgü sözü olarak kullanılmasıyla sözün söylendiği kişilerin ancak Ermeniler gibi olumsuz davranan kişiler olabileceği ima edilmektedir. Bu özellik bir halk bilimi ürününün uzak geçmişten yakın geçmişe kadar yaşanan acıları çeşitli simgelerle gelecek nesillere aktarmada bir araç olduğunu göstermektedir. “*Pamukta yatan*” sözünü kullanan birisi bir yandan kendisini kızdıran kişiye öfkesini ifade ederken bir yandan da Ermenilerle ilgili kendisine öğretilenleri gelecek nesillere aktarmaktadır.

4. Dağların ve yarıtların ziyaret edilme amaçlarıyla ilgili bk. (Gökbel, 2002: 1-16).

5. Dinî, etnik kökenle ilgili sövgü sözleri için bk. (Altun, 2009: 1-15).

6. Sonuç

Genel dilin alt birimleri olarak argo, sövgü sözleri ve gizli dil halk biliminin meşgul olduğu konular arasında yer almaktadır. Bu sözlerin hangi bağlamlarda hangi işlevleri karşıladıklarıyla ilgili olarak çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Sivas'ın Yıldızeli ilçesine bağlı olan Karalar köyünde derlenen “*pamukta yatan*” sözünün bağlam içinde sövgü amacıyla kullanılmasının yanında argo özelliği taşıdığı sonucuna varılmıştır. Sözün anlamı ve kullanım amaçlarıyla ilgili yapılan derlemelerle yöredeki en yüksek dağ olan Tepesidelik adlı dağ etrafında teşekkül eden efsaneye dayandığı anlaşılmıştır. Günlük dilde sövgü amaçlı kullanılan bir sözün kaynağının tespit edilmesiyle de mitlerin hiç umulmadık yerlerde bile varlığının veya etkisinin devam ettiği gösterilmiştir. Halk, inançlarıyla alakalı olan anlatılarını, bir anlatı yok olsa bile başka bir anlatı içine sindirerek korumaya almaktadır. Özellikle mitler, halkın inanç ve düşünce dünyasından büsbütün çekilen bir tür değildir. Diğer anlatı türlerinin yanı sıra hayatın her alanında mitlerin izlerini görmek mümkündür.

Tepesidelik Dağı'yla ilgili efsanede ve “*pamukta yatan*” sözünde dağ ve mağaranın Hristiyan din adamlarıyla alakalı olarak kutsala bağlanması mitin daha gerçekçi görünümüdür. Efsane ve ondan doğan argo mit âlemlerinden aldıklarını daha makul bir olay örgüsüyle sunmaktadır. Bu durum mitlerin doğrudan inanmalarla alakalı olması nedeniyle onların yok olmaması için halk muhayyilesinin aldığı bir tedbir olarak kabul edilebilir. Anlatı türlerinde mitlerin bulunması türler için önemli bir işlevdir. Mitlerden sonra teşekkül eden her anlatı türü kendi sınırları içinde mitleri yok olmaktan kurtarma işlevine sahiptir.

Halk, günlük hayatında kullandığı dilini geçmişin bilgi ve tecrübesine dayandırarak oluşturmaktadır. Bu da günlük konuşmalarda kullanılan sıradan bir sözün arka planında çok derin bir tarih ve kültürün olduğunu göstermektedir.

Çalışma sahamızda tarih boyunca farklı medeniyetler hüküm sürmüştür. Tepesidelik adlı dağ etrafında teşekkül eden anlatılar önceki medeniyetten sonrakine intikal etmiştir. Yörede ilk bulunanlarla ilgili olarak oluşan efsane sonrakilerce kendi inançlarına uyarlanmadan anlatılmaya devam edilmiş ve Tepesidelik Dağı'yla ilgili yeni efsaneler üretilmemiştir.

Halk, dili tek işlevli olarak kullanmamaktadır. “*Pamukta yatan*” sözü sövgü amacıyla kullanılmasının yanında sözün kaynağıyla ilgili olarak bilinç ve hafızanın canlı tutulması bakımından daha geniş işlevler üstlenmektedir. Sahamızda Ermenilerle ilgili acı hatıraların bulunması nedeniyle halk günlük dilinde bir sövgü olarak kullandığı sözle Ermenilere karşı olumsuz tavrı diri tutmayı amaçlamaktadır. Ermenilerle ilgili acı hatıralar halk hafızasında mahfuzdur. O acılar ulu orta aşikâr edilmese de dildeki bir kullanım içine gizlen-

miştir. Dolayısıyla “*pamukta yatan*” sözünün kullanılması o acılarla ilgili olarak yöre halkının hafızasını tazelemektedir. Bu da sözün bir sövgü olarak kullanılmasının getirdiği rahatlatma işlevinin ötesinde işlevleri de olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Akar, Ali (2014); "Türk Sözlükbiliminde Tanımsız Bir Alan: Sövgü Sözleri", Dil Araştırmaları, S. 14 Bahar, s. 27-33.
- Aktunç, Hulki (1998); Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Altun, Hilal Oytun (2009); "Hakaret Anlamı Olmayan Kelimelerin Hakaret Amaçlı Kullanımı", Acta Turcica "Türk Kültüründe Hakaret", S. 2/1, s. 1-15.
- Arslan, Mehmet (2015); " Argo", Türk Dili, c. CIX, S. 767-768, s. 196-221.
- Bascom, William R. (2010); "Folklorun Dört İşlevi" (çev. Ferya Çalış). Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar, s. 71-87, Geleneksel Yayıncılık, 2. bs., Ankara.
- Bayat, Fuzuli (2006); "Türk Mitolojisinde Dağ Kültü", Folklor Edebiyat, S. 46, s. 47-55.
- Bayat, Fuzuli (2007); Mitolojiye Giriş, Ötügen Yayınları, 1. bs., İstanbul.
- Boratav, Pertev Naili (2016); 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Bilgesu Yayınları, 4. bs., Ankara.
- Gökbel, Ahmet (2002); "Şarkışla'da Ziyaret Yerleriyle İlgili İnanç ve Uygulamalar", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 6, S. 1, s. 1-16.
- Gökbel, Ahmet (2004); İnanç Tarihi Açısından Sivas, Kitabevi Yayınları, 1. bs., İstanbul.
- Irmak, Yılmaz (2018); "Bingöl'de Bulunan Türbeler ve Ziyaret Yerleri", Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c. 6, S. 6, s. 899-914.
- Kaya, Doğan (2007); Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ögel, Bahaeddin (2006); Türk Mitolojisi II. c. Türk Tarih Kurumu, 3. bs., Ankara.
- Sakaoğlu, Saim (1980); Anadolu- Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. bs., Ankara.
- Seydioğlu, Bilge (2005); Mitoloji Üzerine Araştırmalar, Dergâh Yayınları, 8. bs., İstanbul.
- Tan, Nail (1985); Folklor Genel Bilgiler, Halk Kültürü Yayınları, 2. bs., İstanbul.
- Yazoğlu, Ruhattin (2002); "Dil-Kültür İlişkisi", EKEV Akademi Dergisi, S. 11, s. 21-42.

Elektronik Kaynaklar:

- Çetindağ, Gülda (2019); "Türk Kültüründe Mağara Motifi", <http://www.ayk.gov.tr> (e.t. 24.03.2019).
- Kaya, Doğan (2009); "Sivas'ta Yatmakta Olan Horasan Merkezli Anadolu Erenleri", www.daogankaya.com (e.t. 24.03.2019).
- "Yer altı Şehirleri", <https://aksaray.ktb.gov.tr> (e.t. 12.05.2019)
- "Yıldızeli", www.yildizeli.gov.tr (e.t. 25.03.2019)

Kaynak Kişiler:

- KK1: Musa SÖNMEZ, 1927 Yıldızeli doğumlu, okuryazar, çiftçi, Karalar köyünde ikamet etmektedir.
- KK2: Ahmet ESKİ, 1933 Yıldızeli doğumlu, okuryazar, çiftçi, Karalar Köyünde ikamet etmektedir.
- KK3: Şemsi SAYAR, 1956 Yıldızeli doğumlu, okuryazar, ev hanımı, Karalar köyünde ikamet etmektedir.

KK4: Kadir ŐEKER, 1938 Yıldızeli doğumlu, okuryazar, çiftçi, Karalar köyünde ikamet etmektedir.